

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

SLOVENSKO NARODNO GLEDALIŠČE
V LJUBLJANI

DRAMA

GLEDALIŠKI LIST

1

1949 — 1950

IVAN CANKAR
ZA NARODOV BLAGOR

Premiera dne 16. oktobra 1949

IVAN CANKAR:

ZA NARODOV BLAGOR

Komedija v štirih dejanjih

Inscenator: inž. arh. Viktor Molka

Režiser: Slavko Jan

Aleksij pl. Gornik	Lojze Drenovec
Dr. Anton Grozd, dež. poslanec, obč. svetnik itd.	Janez Cesar
Katarina, njegova žena	Elvira Kraljeva, Mihaela Šaričeva
Matilda, njegova nečakinja	Ivanka Mežanova, Draga Ahačičeva
Dr. Pavel Gruden, drž. poslanec, obč. svetnik itd.	Maks Furijan
Helena, njegova žena	Mira Danilova, Vida Juvanova
Jožef Mrmolja } obč. svetnik: {	Edvard Gregorin
Klauder }	Milan Skrbinšek
Mrmoljevka	Milena Ukmar-Boltar- jeva
Julijan Ščuka, žurnalist	Mila Kačičeva, Metka Bučarjeva,
Siratka, literat	Vladimir Skrbinšek
Fran Kadivec, jurist, sorodnik Grozdov	Bojan Peček
Profesor Kremžar	Branko Miklavc, Dušan Škedl
Stebelce, poet	Fran Lipah, Nace Simončič
Peter, sluga pri Gorniku	Drago Makuc
Slabo oblečen mlad človek	Janez Albreht
Hišna pri Grudnovih	Jože Lončina
Hišna pri Grozdovih	Alenka Svetelova
Prvi obč. svetnik	Metka Bučarjeva, Mila Kačičeva
Drugi obč. svetnik	Pavle Kovič
Tretji obč. svetnik	Stane Potokar
	Aleksander Valič

Kostume po načrtih Mije Jarčeve izdelala gledališka krojačnica pod vodstvom Jožeta Novaka in Cvete Galetove

Inspicent: Marjan Benedičič

Razsvetljava: Vili Lavrenčič

Odrski mojster: Vinko Rotar

Lasuljar: Ante Cecič

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1949-50

DRAMA

Štev. 1

Dr. Bratko Kreft:

KOMEDIJA O NARODOVEM BLAGRU

Z veliko francosko revolucijo vstopa meščan kot zmagovalec in vladajoči razred v človeško družbo. Njegov gospodarski sistem je kapitalizem, čigar politično pa tudi kulturno manifestacijo predstavlja liberalizem. Hkrati z vsemi tremi in iz njih se je rodil nacionalizem. Tretji stan se ima že na predvečer francoske revolucije za narod (nation) ter postavlja sebe proti privilegiranim posvetnim in cerkvenim fevdalcem, ki naroda niso poznali niti priznali. Bili so predvsem nosilci državnosti ne pa narodnosti.

Od francoske revolucije do danes je ni mogoče bolj izrabljene besede in pojma, kakor je narod. V hipu, ko je meščan zmagal, je pozabil na široke delovne ljudske množice, ki so se skupaj z njim borile za odpravo fevdalizma in ki so bile resnični množični nosilci tega, čemur se pravi narod. Ko je prešla v družbi vodilna vloga od fevdalca na meščana, je ta ne samo vzkljnil, marveč tudi z vso silo manifestiral geslo: »Narod sem jaz!«, kakor je na višku in hkrati upadanju fevdalizma trdil absolutistični monarh Ludvik XIV.: »Država sem jaz!« Meščan-kapitalist je oboje združil v svoji oblasti: narod in državo. Skozi ta družbeni razvoj je moral vsak kulturni narod ne oziraje se na njegovo številčnost.

Najbolj se je pri tem razvoju vračunal kapitalizem pri malih in kolonialnih narodih. Tudi slovenski narod je moral nastopiti to razvojno pot, čeprav je več stoletij živel le kot brezpravna množica pod nemško, najprej fevdalistično-cerkveno, pozneje pa nemško meščansko oblastjo. Za razliko s francosko revolucijo, ki jo v dramati najzgovorneje zastopa Beaumarchaisjev Figaro v imenu tretjega stanu in v imenu naroda, torej kot meščan, pa nastopa pri nas Linhartov Matiček v imenu ljudstva, v imenu tistega delovnega kolektiva, ki ga je tudi francoski meščan uporabljal za topovsko krmo v boju zoper fevdalizem. Zato je tukaj izšel pojem narod iz pojma ljudstvo, pri Figaru pa je pojem narod istoveten s pojmom meščan.

Linhart, ki se je sam imenoval meščan in človek, je tako naprednejši od Beaumarchaisja, ki je bil vklenjen v meščanske razredne okove. Isto pojmovanje ljudstva, ki je hkrati prvina naroda, najdemo pri Levstiku, ki je v »Potovanju od Litije do Čateža« osnoval ves svoj književni program na ljudstvu in na ljudskem jeziku; »Za igre nam ne manjka družega nič, kakor zgodovinske podlage, igrališča in jezika. Sam širokopleči kmet brez težave pripoveduje svoje proste misli v prosti besedi, in slovenski dramatik bi le same kmečke značaje lahko obrazil po življenju in naravi. Kaj ti bo gospoda, ki je vsa potujčena? Zato pa tudi nimamo lahkega izobraženega pogovora za omikane osebe... Pevčevo delo mora biti zrcalo svojega časa, mora stati na vogelnem kamnu narodskega života, sicer nima veljave, ker je enako poslopju na pajčevino zidanem... V narodu je snovi dovolj, vzlasti za šaljivo pisanje, ali da se ne zgradi kaka zmes brez okusa, zopet opominjamo: učimo se jezika in ljudstva!«

»Učimo se jezika in ljudstva!« V tem Levstikovem pozivu ni le izražen njegov jezikovni in literarni nazor, marveč tudi politični in kulturni, kajti razmere so bile takšne med našo jaro in »poptujčeno« gospodo, da svojega ljudstva sploh poznalo ni. Zato jih je Levstik pozval, da naj se »uče ljudstva«. Zavedal se je, da je prvina naroda prav tisto ljudstvo, ki ga meščanstvo ni hotelo niti poznati, kaj šele priznati. Narodno prebujenje, ki se je manifestiralo na znanih ljudskih taborih, je bilo politični izraz tudi Levstikovega poziva, toda v trenutku, ko se je naše meščanstvo gospodarsko in narodno začelo utrjevati, ni več videlo ljudstva, temveč samo sebe in svoje koristi. Zato je po tisti razredni logiki, ki jo poznamo iz zgodovine meščanstva tudi pri drugih narodih, pripelo na svoje prsi slovensko trobojnico in si reklo »Narod smo mi!« (V Cankarjevi komediji poudarja geslo brez sramu celo Grudnovka).

Nekaj časa so vladali absolutno, pozneje so se začeli med seboj cepiti, ne da bi zaradi tega odstopili od svojih razrednih koristi. V svoji razredni oholosti, ki jo je Cankar dobro orisal v značajih Grudna in Grozda, pa so pozabili, da se vzporedno s splošnim razvojem razvija tudi ljudstvo, ki nekega dne terja svoje pravice.

Iz tega našega zgodovinsko - razvojnega obdobja je zajel Cankar snov svoji komediji, ki se zaključuje s prebujenjem ljudstva - naroda, ki začne spodkopovati temelje lažnemu narodu - meščanstvu.

Cankarjevo umetniško, kulturno in politično delo je bilo v prvi vrsti posvečeno enemu samemu idealu: ljudstvu - narodu. Zato je povsod, kjer je videl temo, breobzirno posvetil z lučjo, kakor je razgaljeval javne in skrite laži. Nikoli ni slepo služil svojemu idealu. Natančno je ločil gmoto od zavedne množice, kajti delal je za to, meščan.

da bi se njegovo ljudstvo dvignilo in razvilo do najvišje stopnje, da bi moglo biti enakovreden narod med narodi. Zato ni bilo njegovo delo nikoli zgolj umetniško, marveč tudi v najzlahtnejšem pomenu razsvetljsko za svoj čas in preko njega. Cankarjeve razsvetljenstvo ni nič manj globoko ko Prešernovo, čeprav je marsikje bolj povezano z dnevnim dogajanjem in bojem, toda tudi zanj je bilo iskanje resnice nedeljivo z iskanjem lepote.

Cankar je odločno in jasno izpovedal v pismu z dne 19. avgusta 1900 pisatelju Kraigherju, zakaj je napisal komedijo »Za narodov blagor«: »... Pisal sem rezko in tako razločno, kakor še nikoli. Naperjena je stvar proti tistim veljakom slovenskim, ki imajo v svojih rokah 'narodov' blagor, diktirajo temu imaginarnemu 'narodu' različne ideale in svetinje, ki so nedotakljive, a za katere se prav za prav živa duša ne meni, — proti tistim ljudem namreč, ki mislijo, da so narod, a niso drugega nego svinje. Proti frazerjem in frazam je naperjena ta komedija...«

S komedijo »Za narodov blagor«, z dramo »Kralj na Betajnovi« in s »Hlapci«, ki po pravici zaslužijo ime - narodna odnosno ljudska tragedija, je ustvaril Cankar politično trilogijo, ki je povezana predvsem po svojem notranjem, udejnem bistvu, naj si so dejanja in osebe še tako različne.

Toda celo to so le zgolj po zunanem videzu. Za življenja so Cankarju velikokrat očitali, da ni v njegovih delih nič ali pa vsaj malo pozitivnega, da so njegovi junaki predvsem kritiki, napadalci in zanikovalci, ne pa pozitivni in koristni člani družbe. To je bila »kritika« vase zaljubljenega meščana in kratkovidnega malomeščanskega zelota, ki vedno takrat strašita z zahtevo po pozitivnem junaku, ko sta se začela bati resnice. Zato zahtevata od umetnika, da naj idealizira, da naj laže, ker se je pač resnica začela obračati proti njima. Zato napadajo takšni ljudje umetnost, ki jim drži zrcalo. Že Gogolj jim je udarno in rezko odgovoril z ruskim ljudskim rekom, ki ga je postavil kot geslo svojemu »Revizorju«: »Nikar ne dolži ogledala, če imaš grd obraz!«

Toda Cankar ni pokazal v svojem zrcalu le »grdih obrazov«. Tudi ta njegova trilogija ni brez resničnih pozitivnih junakov, kakor so včasih mislili. Res je, težje se je dokopati do človeškega in družbeno pozitivnega bistva Ščuke, Maksa in Jermana, če vladajo v družbi dr. Grozdi, Grudni, Kantorji in župniki iz »Hlapcev«, ko so vse vladajoče sile zadnjih uperjene zoper prve, kar je že bridko izkusil marsikateri napredni slovenski kulturni delavec. Dr. Costa, eden izmed takšnih prvakov »narodovega blagra«, kakor je v Cankarjevi komediji dr. Grozd, je vzkliknil »Pogine naj pes!«, ker se jim je Levstik uprl, kakor se je uprl Ščuka, ali kakor se je uprl

Golob, ki ga je dr. Grozd pognal v smrt. »Jaz ne dajem kruha ljudem, da bi mi rasli čez rame, da bi delali proti meni. Prvo je meni moj blagor...« odgovori dr. Grozd Ščuki, ko ga ta opozori, da je bil pokojni Golob pošten človek. Za Grozda je dovolj, da je bil revolucionar, to se pravi človek, ki se bori zoper laž in temo, zoper nasilje in krivico.

Ščuka, Maks in Jerman so podobe Cankarjevih pozitivnih junakov iz naprednega razumniškega sveta, živi in resnični liki naprednih intelektualcev, ki niso svoje intelektualnosti izrabili in zlorabili za to, da bi se od ljudstva odtrgali, frazirali in lagali kakor Sirotke, marveč da bi se s svojim ljudstvom še bolj povezali, se borili zanj ter ustvarjali v njegovem imenu. Le kratkovidnež in plitvež se splaši ob njih osebni in intimni tragičnosti, ki je posledica njih značaja in razmer. Ščuka, Maks in Jerman so svetilniki, ki kažejo sredi teme na pravo pot. S svojimi osebnimi usodami, značaji in idejami povezujejo ta tri dramatska Cankarjevega dela v veličastno in mogočno politično trilogijo o boju slovenskega naroda - ljudstva za napredek, resnico in svobodo. Toda še enega junaka, ki je za Cankarja prav tako bistven in pomemben čez svojo dobo, ne smemo izključiti iz te družbe: umetnika Petra iz »Pohujšanja v dolini šentflorjanski«, čeprav to Cankarjevo delo ni v nekaterih posameznostih tako jasno, in realistično, kakor omenjena tri. Petrov boj za lepoto, za svobodo umetnosti pred Šviligoji, dacarji, župani itd., je prav tako boj zoper Grozde, Kantorje in župnike, ki ga bijejo Ščuka, Maks in Jerman.

Ščukov boj »proti blagru naroda — proti narodovim idealom« je boj zoper reakcionarno meščanstvo, zoper laž in hinavščino na sploh. Toda to ni le njegov osebni boj, marveč je boj revolucionarnega ljudstva, s katerim pride v zadnjem dejanju Ščuka pod Grozdovo okno. Ta prizor ni le neki simbol revolucije, marveč dejstvo, s katerim je neposredno povezana naša sedanost. Nikjer v komediji ni zapisano, kdo je množica, ki je prišla s Ščuko, toda vsakomur je jasno, da je to proletarijat, ki v IV. dejanju sicer samo še demonstrira, ki bo pa v bodočnosti moral preiti v revolucijo in si prižgati bakljo hlapca Jerneja. To se je tudi zgodilo v letih 1941/45. In se še dogaja. Nič zgolj nacionalnega ni v jugoslovanski revoluciji, ki je nacionalna le po svoji obliki, v bistvu pa je internacionalna, čeprav bi rade informbirojevske krikulje in nekateri samosilniki iz ZSSR stvar prikazali drugače. V nekem globljem, etično političnem in revolucionarnem smislu se ob tej Cankarjevi komediji, ki se bori za resnico in pravico, za pravo revolucionarnost in zavedno ljudstvo, vsiljuje primeri med dr. Grozdi, Grudni itd., ki se tolčejo po prsih in vpijejo: »Narod smo mi!«, in med fistimi iz tabora

informbirojevcev in ZSSR, ki kriče: »Revolucija in socializem smo samo mi!«

Toda kakor ni resnice na strani Grozdov, ni resnice na strani informbirojevskih tožilcev, sodnikov in advokatov. Vsaka prava umetnina nosi v sebi neko resnico, ki živi izven in preko vseh časov. Vedno ima nekaj povedati. Tako je tudi s Cankarjevo komedijo »Za narodov blagor«. Samo zamisliti se je treba in poglobiti, nato pa primerjati. Potlej ne bo težko odkriti dr. Grozdov niti v kapitalističnem niti v informbirojevskem taboru. Jugoslavija bije danes boj zoper kontrarevolucijo in imperializem, zoper reformizem in deformizem v mednarodnem socializmu prav tako, kakor bije Ščuka s proletariatom boj zoper »narodov blagor«, ki so ga vzeli v zakup dr. Grozdi in Grudni, prav tako kakor hočejo govoriti in obsojati danes v imenu socializma razni samozvanci iz SZ in njih informbirojevski opričniki.

Sl. Jan

»ZA NARODOV BLAGOR«

O Cankarju dramatikumu in o njegovem pomenu za razvoj naše igralske, režijske, inscenacijske — skratka naše gledališke umetnosti, je bilo v zadnjem letu pri nas toliko ugotovljenega, da se mi zdi čisto odveč ponavljati kar koli o tem. Preidimo kar k naši novi nalogi, k uprizoritvi njegove satirične komedije.

Kaj nam je danes »Za narodov blagor«? Rezka, idejno ostra, politično satirična komedija, ki preide v idejno dramo, v kateri vihti komaj 23-letni Cankar svoj bič po takratni dobi, po takratni naši družbi. Po — »narodovem blagru«, po — delovanju za »narodov blagor«, po vseobčih koristih na »narodov blagor«, po — slovanski vzajemnosti za — »narodov blagor«; po samih domačih besedah, po votlih in nadutih krilaticah. Ta družba gospodovalnih in surovih Grozdov, spletkarskih in zahrbtnih Grudnov, tiholazcev profesorjev Kremžarjev, narodnih dam — političnih koketk Grudnovk, brbljavih navdušenk Mrmoljevok, raznih podrepnikov, kričačev švigašvag, ki vsi frazarijo, verujejo v fraze in jih napihujejo — ta družba misli, da je narod, misli, da dela za narod. Ta družba je imela tedaj v zakupu slovensko javno življenje. Ta družba je iz osebnega koristolovja trgovala na račun koristolovskega politikarstva in lažnega rodoljubarstva, kot pravi Ščuka:

»Doktor Grozd bi bil rad minister ali vsaj dvorni svetnik — za narodov blagor. Tudi dr. Gruden bi bil rad minister ali vsaj dvorni svetnik — tudi za narodov blagor. Vse, dragi moji, vse za narodov blagor. Kdor

dandanes javno laže — laže za narodov blagor. Kdor govori javno resnico, — ga smešijo in preganjajo ter naposled uničijo — za narodov blagor! — In za narodove ideale; ta narod ima namreč ideale — in koliko idealov! Le prestopi se nerodno na cesti, pa stopiš idealu na kurje oko! In kakšni boji se bijejo za te ideale! Ti, dragi moj, nimaš nobenih idealov, niti ne veš, kaj so ideali, tudi tvoj prijatelj jih nima. Ali ti in tvoj prijatelj skupaj se imenujeta narod ter imata ideale! In za te vajine ideale se borita dr. Grozd in dr. Gruden. Dr. Grozd bi dal za te vajine ideale svojo nečakinjo in dr. Gruden svojo ženo... Za te ideale in za narodov blagor! Dr. Grozd in dr. Gruden sta poštena človeka. Zakaj bi ne skrbela zase, kakor skrbimo zase mi drugi?« — (4. dejanje, 24. prizor.)

Cankar piše Zofki Kvedrovi 8. maja 1900:

»Vse je v blatu pri nas doma. Tista stranka, ki se imenuje liberalna, je korumpirana do nohtov in nazadnjaška nič manj kakor farška druhal. Klika v politiki in v literaturi. Tisti resnični narod je navezen na sam sebe, spominja se ga klika šele ob volitvah.« — »Ti ljudje, ki so se odtujili resničnim interesom ljudskih množic, so se navduševali za vse mogoče panslavistične iluzije, iskali opore izven svoje dežele, pri politično in ekonomsko bolj razvitih Čehih, a v boju zoper domačega političnega nasprotnika so se posluževali vulgarnega antiklerikalizma, tipa francoskega »kulturnega boja« v zadnjih letih 19. stoletja. Votla fraza o boju za »narodov blagor« je nadomeščala stvarno moč in voljo. Protislovje med frazo in dejanji je doseglo pri slovenskih liberalcih nezaslišano globino.« (B. Zihlerl: Cankar in njegova doba.)

Izhodišče igre je protest umetnika - človeka proti takratnemu slovenskemu izrojenemu javnemu življenju.

Kot se nam vidi danes nazaj, je ta igra »resna, jako grenka satira«. Kako naj žive v takih razmerah pošteni ljudje z razklanim srcem in pred svojo vestjo odkritim duhom?! Iz te družbe se izmakne dobrodušni in proti svoji volji potegnjen v vrtimec njemu nerazumljive gonje, bogati Gornik. Gornik je središče, ob katerega butata oba politična »voditelja za narodov blagor« Grozd in Gruden. Ko je Gornik prišel, sta se razšla in sta se po Ščukinem nastopu in ob razbitih oknih ter ob Gornikovem odhodu spet sešla. Na vsaki strani po ena ženska: tu igra Grozd z otroško Matildo, tam igra Grudnova žena sama. Z Gornikom se poslovita iz družbe prikupen mladosten parček Kadivec in Matilda, parček, ki je avtorju očitno zelo pri srcu. Ob tej osrednji zgodbi veslajo od enega prvobornitelja do drugega razni pristaši od danes — sovražniki od jutri, prilizjenci in zaupniki »naroda«. Sredi vseh stoji sam žurnalista Julijan Ščuka, ki se s preroškimi besedami in z uporom poslovi od te družbe. Ščuka — značilno ime — je eden izmed Cankarjevih junakov njegovih realističnih dram (Ščuka, Maks, Jerman), v katerih je utelesil svoje lastno osebno omahovanje, podal trenutke obupa in resignacije... ki se dušijo v gnilem ozračju slovenske stvarnosti; zdaj planejo v onemoglem protestu, zdaj padejo v resignacijo in se zapro

vase ali tragično ginejo, a včasih zopet vnaprej zaznavajo, da nastaja nekaj novega, kar bo slovenskemu ljudstvu izkrcilo pot v svetlejšo prihodnost. (Ziherl: Cankar in njegova doba, str. 18.)

Ščuka je ves Cankar. Živ človek v igri z vsem zunanjim in notranjim razvojem. V njem je etos komedije, iz njega gre pogled v bodočnost. On načrtno razkrinkuje umazanost družbe — (zgodba o Golobu). Prizor ko zaveže Grozdu čevelj, je najnevarnejši v igri. Sedaj še Cankarjev omahljivec... »Treba je, da me kdō sune, samo nekoliko sune, samo nalahko in potem bi šlo«... »Hrepenel sem dolgo in zelo iskreno po majhni brci, po človekoljubni klofuti. Zakaj človek je slab in brez brc bi ne bilo poštenja in brez klofut bi ne bilo dobrih del« — pravi sam ob tem trenutku — je po brci prechal omahljivec. Ščuka zdaj ni več hlapec in Grozd ni več gospod. Tu se komedija prevrže v idejno dramo. Ščuka je glasnik novega rodu, glasnik resnice in pravice, je znanilec človeka — pa čeprav je takrat v tisti družbi še moral utoniti. Ščuka budi k upor. Če je Katarina na strani Gornika, Matilde in Kadivca prepasivna, če rešuje Gornik svojo udobnost in Matilda in Kadivec samo svojo ljubezen, rešuje Ščuka človeka in idejo. Idejo upora. Upora socialno zatiranih — »Vašo polno mizo bodo zasedli tisti pozabljeni hlapci, tisti zavrženci in razcapanci. Raztrgajte svoje proklamacije, otresite se skrbi za narod in njegov blagor! Zakaj »naroda« ni več. »In ni več hlapcev in ni več privržencev« — proti meščanskemu družabnemu redu.

Pisatelj začena igro z nevidno množico, ki slavi svojega voditelja in končuje igro spet z nevidno množico, ki istim voditeljem razbije okna. Ta množica s Ščuko napoveduje revolucijo. Pri nas je takrat iz uničenih mestnih srednjih slojev in iz obubožanih kmetov nastajala v večjih industrijskih središčih, v Zagorju, v Trbovljah, na Jesenicah, v Trstu nova družbena sila. Začel se je organizirati proletarijat v svoje prve delavske politične organizacije, ki so bile predhodnice našega današnjega socializma.

Po skoro 50 letih, odkar je bila napisana komedija »Za narodov blagor« je za nas danes odlična, jasna in z idejno ostrino in z globokim problemom označena razčlemba tedanjih družabnih in političnih prilik pri nas, ki je v nji mnogo toplega, izrazitega Cankarjevega srca, ki s trpkostjo in bolečino spremlja žalostne čase in z zanosom govori o lepši bodočnosti.

Za nas danes ni več važno, če so mu bili liki živi vzori tedanje politične družbe, za nas je važno, da vidimo bičanje frazarjenja in laži, ker fraze so vedno tam, kjer je plitkost in nepoštenost. Za nas je važno, da vidimo, kako je bil Cankar sin svoje dobe in kritik

svoje dobe, za nas je važno, da ugotovimo, kako je bil borec in oznanjevalec boljšega življenja.

S tem pa smo že v glavnem naznačili prijem za našo uprizoritev. Leto 1900 — oz. življenje okrog tega datuma. Ljudje, ne karikature, pristni v svojem čustvovanju, pristni v svoji oblastnosti, zahrbtnosti, spletkarjenju, v gobezdanju. Pristnost tedanje družbe in tedanjih odnosov. Nikjer cenenega pretiravanja, ne farse — pred čimer svari Cankar v svojih pismih — samo takratno življenje v zunanji in notranji obleki. Življenje z vso satiro, z vso komedijo, z vso trpko jedkostjo in celo tragiko in z vso upornostjo. Iz Cankarjevih pism razvidite, kako je mlademu Cankarju ležalo na duši naše takratno izkrivljeno življenje. Koliko jedke trpkosti in tragike je v dialogu med Gornikom in Ščuko v 3. dej.:

»Življenje je dandanes žalostno in dolgočasno. Dolgočasno nazadnje ni, preveč je zlobe in neumnosti na svetu, da bi moglo biti dolgočasno... Tisti mistični narod, ki govore o njem in ki ga nihče ne pozna, leži na tleh že oddavnaj in na bolnem telesu glojejo črni hrošči.«

Koliko ljubezni za svoje ljudi!

Igra l. 1901. ko je izšla, ni bila uprizorjena. Schwentner jo je izdal v zunanji opremi arh. Jagra nespremenjeno. Dramo je ocenil prvi SN 1901 (str. 72 do 75), v DS E. Lampe, LZ pod Aškercem je komedijo zamolčal. V Trstu, kjer so satiro na razdrapane kranjske strankarske razmere posebno blagodejno čutili, je »Slovenka« (1901. 76 do 78) komedijo navdušeno pozdravila: »Nestrpno smo pričakovali, kdaj intendantca ljubljanskega gledališča izpolni svojo obljubo, kdaj se uprizori nova Cankarjeva komedija. A gledališčna sezona nam ni prinesla, kar smo želeli. Zato pa smo tem bolj hvaležni g. L. Schwentnerju, ki je preskrbel dostojno izdajo nove komedije... Tako grizeče, duhovite satire jugoslovanska literatura — vsaj v dramatični obliki — še ni imela. Toliko krute resnice, izražene tako neprikrito, brezobzirno, doslej pri nas še nismo čuli. Eden glavnih znakov mladinskega gibanja in modernih pisateljev je boj proti tradicionalni hinavščini, s katero se odeva družba in pod katero skriva svojo gnjilo, smradljivo duševnost, svoje grehe. »Ljubša mi je cinična resnica, nego blagoslovljena laž...« — to geslo si je vzel tudi Cankar, ko je pisal svojo komedijo »Za narodov blagor« ter izvel svoj namen izborno. S tako globokim smislom še nikdo v Slovencih ni pisal za oder, a tudi sicer težko. Značaj »glavnega junaka« pl. Gornika je nejasen, a ostali so risani krepko in dosledno.

Na posebno prizadevanje Fr. Kobala, ted. gledal. kritika v SN, in po spremembi v vodstvu intendance slov. gledališča (Fr. Govekarja je v vodstvu zamenjal prof. Frid. Juvančič) je bila **krstna predstava komedije »Za narodov blagor« 13. decembra 1906.**

Ob tej priliki bi iz korespondence navedli tole:

Premijera je bila 13. decembra 1906, in je doživela . . . To je bil pravi triumf. Ne spominjam se, da bi kdaj vladalo v našem gledališču takšno vzhičenje, kot sinoči in ne spominjam se, da bi bil kak avtor sprejet s tako emfazo, kakor sinoči Cankar. (SN. št. 286.)

V Slovincu, 14. decembra, je Fr. Terseglav poročal: »Včeraj smo videli Cankarjevo farso oživljeno od umetnikov, igrano z živim navdušenjem, od občinstva sprejeto z entuzijazmom«.

Druga uprizoritev je bila v sezoni 1920/21 (rež. Šest), tretja 1925/26 (rež. M. Skrbinšek), četrta 1936/37 (rež. B. Stupica), peta kot otvoritev naše Drame po osvobodilni vojni 1945 (rež. B. Stupica). Vse so imele velik uspeh. Za našo šesto uprizoritev smo poglede iz dramaturgovskega uvoda in iz naših začetnih izvajanj ter z osvetljljivijo Cankarjeve korespondence jasno uravnali. Kot vedno, bomo tudi to pot pristopili k študiju s prav posebno vneto in notranjo odgovornostjo, ki jo zahteva spoštovanje do našega največjega slovenskega dramatika Ivana Cankarja.

Molière: Sola za žene. Scena in režija inž. arh. Bojan Stupica. D. Bitenc (Horace), A. Levarjeva (Agneza), Vl. Skrbinšek (Chrysalde), E. Gregorin (Arnolphe).

Janko Traven:

CANKARJEVA PROŠNJA ZA MESTO GLEDALISKEGA RAVNATELJA V LJUBLJANI

Dne 17. novembra 1906 je odstopil Fran Govekar kot intendant slovenskega deželnega gledališča v Ljubljani. Dogodke, ki so temu odstopu sledili, so zabeležile opombe urednika Cankarjevih Zbranih spisov tistega časa, nekatere okolnosti pa bo sčasoma možno podrobneje pojasniti. Novi intendant prof. Friderik Juvančič je bil po posredovanju prof. Kobala takoj v pismenih stikih z Ivanom Cankarjem, katerega komedija »Za narodov blagor« je bila uprizorjena že dober mesec po Govekarjevem odstopu, sicer ob avtorjevi nenavzočnosti, zato pa tem bolj v znamenju predora mladih v gledališču.

Prav tako je tudi bilo obeležje na občnem zboru »Dramatičnega društva« 13. aprila 1907, ki se ga je udeležil tudi Cankar in na katerem je v obširnem poročilu, objavljenem nekaj dni zatem v »Slovenskem narodu«, novi intendant razvil svoje načrte, ves čas žolčno polemizujoč z Govekarjem. Dasi je navzoči Govekar uporno branil svoje stališče, že januarja objavljeno v kamniškem »Našem listu«, pri nadaljevanju občnega zbora 20. aprila 1907 ni bil več izvoljen v odbor »Dramatičnega društva«.

Toda nove težave in nekatere lastne pogrške so intendantu Juvančiču že kar kmalu zagrenile njegove posle. Zato je bilo njegovo poročilo na občnem zboru »Dramatičnega društva« dne 13. aprila 1908 dokaj lakonično. Kakor je bil občni zbor 1907 izredno obilno obiskan, da niso dvajset let nazaj pomnili take udeležbe, se je 1908 zbralo komaj 28 oseb, navzoči niso bili niti vsi odborniki. Občni zbor 1908 je pokazal »Dramatično društvo« v obupnem stanju, ves odbor je odstopil, treba je bilo izrednega občnega zbora 27. aprila 1908, da so izvolili novi odbor, v katerega je bil vnovič brez posebnih ugovorov izvoljen — Govekar.

Zaradi finančnih težav in predvsem zaradi izostale podpore deželnega odbora so bili odborniki »Dramatičnega društva« prisiljeni podpisati menico za 10.000 kron, s čimer je dolg »Dramatičnega društva« narasel na 18.000 kron. Kljub ponovnim prošnjam ni bilo pri deželnem odboru mogoče doseči izplačila podpore. Lahko si je torej zamisliti položaj odbornikov, ki jim je grozilo, da bodo osebno materialno prizadeti, ako bodo izvoljeni v odbor »Dramatičnega društva«, ki mu je grozil finančni polom. Zato se je udeležencem na občnih zborih 1908 nudila tako žalostna slika, ki jo je najbolje označil tedanji cand. phil. Adolf Robida s sledečimi besedami: »Po tej karikaturi volitev in po tem persifliranju resnosti, ki naj vlada na vsakem občnem zboru, se mi zdi parodiranje Cankarja umestno: Slovensko gledališče, ti si vlačuga, kdor te hoče, tisti te ima!... Vse križem so se ponujali z intendantmi. Brez resnosti so se na tak način izvolili možje, ki imajo nalogo, da vodijo prvi slovenski kulturni zavod, kakor bi tega ne storili niti petletni otroci.«

»Slovenec«, ki je pazno zasledoval težave slovenskega gledališča z ozkega političnega strankarskega vidika, je svoje poročilo o izrednem občnem zboru zaključil s sledečimi besedami: »Lani je našega poročevalca nahnulil tudi Cankar in se izrazil, na kakšno visoko stopnjo bodeta on in Juvančič spravila gledališče. Kje pa je danes tista višina? Niti Cankar niti — Moliere — (sit venia verbo!) ne otmeta gledališča! Prav veselo bo še rezgetala po deskah Krpanova kobila in bleketala Krjavljeva kozica.

Ali pa se bode ustvarilo res ljudsko gledališče, ki bo tudi odgovarjalo umetniškim tendencam, obenem pa bo pristopno širšim slojem.«

Slika teh dveh občnih zborov »Dramatičnega društva« je nedvomno bila tako porazna, da ni vzbudila samo zasmehovanja pri političnih pristaših Slovenčevega tabora, ampak tudi pozornost pri vrhovih liberalnega tabora, ki si je tedaj štel v svojo dolžnost, vzdrževati deželno gledališče in ga obdržati pod svojim neposrednim političnim vplivom. Že na izrednem občnem zboru tega leta je bilo med debato slišati besede: »Zadnji čas, da sprejme slovensko gledališče ravnatelj, ki bo lahko vodil gledališke posle, zakaj »Dramatično društvo« tega ne more več.« Iz teh besedi moremo sklepati, da so že tedaj v razgovorih iskali rešitve iz dokaj nerodnega, dasi ne brezupnega položaja deželnega gledališča, in da so podlago tem razgovorom nudile nekatere opazke Govekarjeve o položaju in vprašanju slovenskega gledališča, ki jih je priobčeval v »Slovanu«. Deloma so te opazke temeljile na praktičnih izkušnjah za časa njegovega tri in polletnega poprejšnjega intendatovanja, deloma pa na izkušnjah nekdanjega intendanta hrvaškega deželnega gledališča v Zagrebu Stjepana pl. Miletića, objavljenih v njegovi knjigi »Hrvatsko glumišče«, ki jo je Govekar v svojih izvajanjih ponovno citiral.

Ne glede na to je takrat Govekar po svoji magistratni službi vžival neomejeno zaupanje ljubljanskega župana Ivana Hribarja, katerega gledališki izvedenec in svetovalec je bil precej časa Hribarjevega županovanja. Stalni stiki tudi s predsednikom »Dramatičnega društva« drjem Karlom Bleiweisom-Trsteniškim, obenem ljubljanskim podžupanom, so omogočili osebno izmenjavo misli in ustvarili podlago za prehodno rešitev krize ljubljanskega gledališča.

Novi odbor »Dramatičnega društva« se je sestel že dne 29. aprila 1908 na svoji prvi seji v čitalnici v Narodnem domu. Navzoči so bili predsednik dr. Bleiweis in odborniki: Govekar, Kobal, Milavec, Rozman in notar Hudovernik kot predsednik Gledališkega podpornega društva. Odsotnost je opravičil Ebin Kristan, neopravičeno sta bila odsotna Jančigaj in Meglič, izvoljeni odbornik dr. Kuhelj pa se je odborništvu medtem že odpovedal. Na izrečno predsednikovo povabilo je seji prisostvoval ljubljanski župan Ivan Hribar.

V smislu sklepa obeh občnih zborov, naj se prosí občinski svet ljubljanski, da priskoči na pomoč »Dramatičnemu društvu«, je dr. Bleiweis prebral osnutek vloge na mestno občino, v kateri je kratko ponovil finančne težkoče društva, opozoril na pripravljenost društva, da za finančno pomoč zastavi svojo knjižnico in garderobo, predlaga nastavitve honoriranega intendanta in ponudi občinskemu svetu možnost kontrole. Njegov predlog je bil v principu sprejet, način bodoče ureditve medsebojnih odnosov, ki ga je predlog vseboval šele v prvem zasnutku, pa je bil predmet daljše debate. Župan Hribar je izjavil, da je nemogoče, da bi občinski svet prevzel vse dosedanje posle »Dram. društva«, da društvo mora še obstojati, ker so le društvu bile odobrene mestne in deželne podpore. Prav tako je čisto izključeno, da bi občina prevzela dolgove društva. Pač pa naj bi društvu prosilo občino, da bi občina iz svoje blagajne plačevala stalnega gledališkega ravnatelja, ki naj bi vodil vse posle slovenskega gledališča, odbor društva pa bi imel upravljati edino denarno stran. Razen denarnih zadev bi moral biti ravnatelj od odbora docela neodvisen. Edino to mu je dati kot navodilo, da se mora vsaj prva leta strogo ravnati po okusu občinstva, to je, uprizarjati mora predvsem take igre, ki

bodo privlačevale mnogo občinstva, da se polnijo gledališke blagajne in da se končno pokrijejo dolgovi in asanirajo finance. Občina naj bi plačala ravnatelja, v odbor društva pa bi poslala dvoje svojih svetovalcev s pravico veta, ako bi društvo hotelo prekoračiti meje svojih potreb. Novi dolgovi bi se ne smeli več delati, pač pa z umnim gospodarstvom pokriti v naslednjih 4 do 5 letih. Da se omogoči celoletni angažman slovenskih igralcev, naj bi se preuredila Svicarija pod turnom za poletno gledališče, poskrbelo pa za številnejša gostovanja v Trstu, Gorici in Celju. Morda bi čez leta mestna občina prevzela gledališče docela v svoje roke.

Dr. Bleiweis se je izrekel proti temu, da bi se mesto gledališkega ravnatelja šele razpisalo, ker se mu zdi, da bi se itak nihče ne oglašil. Zaradi nujnosti naj bi se za gledališkega ravnatelja imenoval izkušeni bivši intendant slovenskega gledališča Govekar. Izrekel se je nadalje proti temu, da bi društvo smelo odločati le o denarnih stvareh. Gledališki ravnatelj bodi kakšen društveni odbornik, ki bi dobival za svoj posel kakih 1000 kron remuneracije, vsota pa, ki bi jo namenil občinski svet za plačo ravnatelja, naj bi se porabila za kritje dolgov. **Hribar** mu je odgovoril (po zapisniku ob pritrjevanju vseh odbornikov), da je principiелно zoper to, da bi se za gledališkega ravnatelja naredil zopet kak društveni odbornik. Ravnatelj mora biti čisto samostojen, tudi od »Dramatičnega društva« ne sme biti prav nič odvisen. Plačuje ga mestna občina, društvo pa mu ima samo kot posvetovalni organ stati ob strani in mora kakor dozdaj upravljati dohodke in izdatke. Paziti ima edinole na to, da mu ravnatelj ne prekoračuje preračuna. Govekar je gotovo prav zelo usposobljen za gledališkega vodjo, to smo videli. Toda on je mestni uradnik in kot tak ne more vršiti še ravnateljevega posla, ki zahteva, da se mu dotičnik posveti docela. Zato je docela izključeno, da bi se ravnateljev posel poveril njemu. *) Toda dokler je v mestnej službi, ne more ob jednom vršiti tudi službe ravnatelja slovenskega gledališča, kajti jedna kakor druga služba zahteva, da se jej dotičnik posveti docela. Če bi delal pol tukaj, pol tam, ne more nikjer izpolniti svoje dolžnosti. Bodoči ravnatelj mora imeti tako visoko plačo, da je popolnoma neodvisen in da more tudi reprezentirati. Mesto naj se le razpiše.

Po kratkih predlogih Hudovernika in Milavca, ki se je tikal sanacije dolgov, je bil županov nasvet soglasno sprejet kot predlog v vsem obsegu. Kot prvi korak izvršitve tega sklepa naj se odpošlje mestni občini prošnja v smislu županovega nasveta, začasni intendantski posli pa se poverijo komisarju Govekarju, ki ima skrbeti za to, da pritegne slovenskemu odboru (dotedanji intendant Juvančič je že na občnem zboru odklonil zopetno izvolitev) kolikor mogoče potrebnega osebja dotlej, da prevzame njegove začasne posle novi ravnatelj. Sklenjeno je bilo nadalje, da se v bodoči sezoni goji drama, opera in opereta, nakar je sledilo konstituiranje odbora.

Odveč je, da bi posebej opozoril na primarna navodila bodočemu gledališkemu ravnatelju, kakor jih je podal župan Hribar in s tem sledil nazorom gledališkega praktika Govekarja. Finančnemu organizatorju, kakor je bil Hribar po svojem poklicu, je lebdela pred očmi finančna rešitev gledališkega vprašanja, ki jo je hotel doseči z enostavnimi organizatoričnimi prijemi ne glede na odprta vprašanja umetniškega

*) Zapisnik je pisal prof. Kopal. Na številnih mestih so Hribarjevi popravki. Ob gornjih zadnjih dveh stavkih je opazka: »!!! Nikdar rečeno«.

Molière: Šola za žene. Scena in režija: inž. arh. Bojan Stupica. E. Kraljeva (Georgetta), I. Cesar (Alain).

razvoja gledališča, kakor jih je nekaj pred tem zastavil Ivan Cankar. Politični položaj je poleg tega še posebej ukazoval Hribarju pospešeno rešitev gledališkega vprašanja, ako je hotel ohraniti to postojanko kot gospostvo svoje stranke. Ne dolgo pred tem je bila razbita zveza narodno-napredne stranke z nemškimi veleposestniki v deželnem zboru, Slovenska ljudska stranka se je grozeče usjdrala prav tam in odklanjala izplačila podpor gledališču. Ze so se med »Slovenskim narodom« in »Slovencem« začenjale žolčne polemike o potrebi in nalogah slovenskega deželnega gledališča.

Prav hitro druga za drugo so si nato sledile nadaljnje odločitve. Občinski svet ljubljanski je na svoji seji dne 5. maja 1908 razpravljal o gledališkem vprašanju na podlagi poročila poročevalca Lenčeta: »Slovensko gledališče je zašlo v položaj, iz katerega ga more rešiti le višja podpora mesta, dokler se ne uredi razmere v deželnem zboru, ki že štiri leta ni dovolil nobene deželne podpore. Predvsem pa je treba našemu gledališču enotnega vodstva, ki bo skrbelo za stalnost osebja, za stalen repertoar, ter bo pazilo, da se z razpoložljivimi denarnimi sredstvi postopa štedljivo. Skratka, treba stalnega gledališkega ravnatelja, kateremu bo edina skrb umetniško in gmotno uspevanje slovenskega gledališča v Ljubljani.« Vse predlagane točke (razen točk v razpisu še določila 1. točke, da »Dramatično društvo« za plačilo ravnatelja po mestni občini izroči vse vodstvo gledališča temu ravnatelju, in dol. 3. t. o obeh delegatih mestne občine s pravico veta, ter 4. točke, da izroči društvo ravnatelju izključno vodstvo slovenskega gledališča v okviru preračuna, potem izključno pravico za

najemanje in odpuščanje gledališkega osebja; ravnatelj imel bode pač o vsem poročati odboru, a le-ta mu bode le svetovalna korporacija: dalje se ima društvo zavezati, da prepusti ravnatelju pod kontrolo odbora svojo knjižnico in garderobo v uporabo) so bile seveda sprejete, nekatere z ogromno večino, kakor ugotavlja sejni zapisnikar — Fran Govekar. Hribarjev dodatni predlog na seji se je glasil, naj bi se v pogojih navedlo, da mora biti ravnatelj Slovan, češ da se morda ne najde noben Slovenec, ki bi bil sposoben za ravnatelja; morda se oglasi kak hrvaški ali češki igralec ali pisatelj; ako bi se oglasil kak Inemann **) bi bilo to prava sreča za naše gledališče. Poročevalec Hribarjevega dodatnega predloga ni hotel sprejeti in je vztrajal pri prvotnem besedilu. V zlovešči slutnji se je zanimal dr. Triller, kakšno je mnenje deželnega odbora. Potolažili so ga, da je deželni odbor že odobril prirejanje predstav tudi za sezono 1908/1909. Dr. Tavčar na tej seji kakor tudi na naslednji ni bil navzoč.

»Dramatično društvo« je bilo o sprejetju tega novega aranžmaja obveščeno 8. maja 1908. Še istega dne je poslalo razpis v liste.

RAZPIS SLUŽBE.

Vsled sklepa obč. sveta z dne 5. t. m. razpisuje se služba ravnatelja slovenskega gledališča v Ljubljani z letno plačo 7200 K, ki se bode izplačevala ravnatelju v mesečnih naprejšnjih obrokih pri mestni blagajnici.

Ravnatelja imenuje po nasvetu odbora Dramatičnega društva izmed treh prosilcev (iz terna) občinski svet ljubljanski.

Ravnatelj mora biti Slovenec. Prednost imajo pisatelji, ki praktično poznajo gledališče in tehnično stran predstav.

Služba je provizorična proti trimesečni odpovedi.

Prošnje je vlagati pri odboru Dramatičnega društva v Ljubljani najkasneje do 23. t. m.

Odbor Dramatičnega društva v Ljubljani.

Dne 8. maja 1908.

Razpis sta objavila oba dnevnika »Slovenski narod« in »Slovenec« v soboto 9. maja 1908 med številnimi drugimi oglasi, »Rdeči prapor« pa 13. maja 1908. Viden je bil oglas v zadnjem listu, ki je imel sploh malo oglasov.

Ivan Cankar se je bil ob koncu aprila 1908 podal z Dunaja v Ljubljano, po mnenju dr. Izidorja Cankarja zato, da bi opravil obljubljena predavanja v Trstu in da dobi denarja za poroko. Ne vemo, če ga niso k temu spodbudile tudi vesti o razmerah v gledališču in Dramatičnem društvu. Vsekakor je razpis bral v Ljubljani, poleg tega ga je nanj opozorila Štefka Löfflerjeva pismeno. O tem ji je pisal v pismu 27. maja 1908 (glej CP III., str. 75 oz. 319). Po njegovem pričevanju je bilo mesto vnaprej določeno za Govekarja in Govekar je računil s tem, da se razen

**) Inemann ob koncu prejšnjega stoletja po Borštnikovem odhodu režiser ljubljanskega gledališča. Leta 1907 je umrl v Pragi v blaznici.

njega sploh nihče ne bo potegoval. »Ko bi bil jaz na Dunaju, bi res ne bil napak računil. Jaz pa sem mu hotel stvar malo pokvariti: potegnil sem se za mesto sam in sem k temu pregovoril tudi Kristana in še nekoga. Tako bo sedaj moralo Dramatično društvo predložiti mestnemu svetu tri prošilce in ta med tremi voliti. Precej gotovo je, da se bodo po županovem prizadevanju odločili za Govekarja; prav tako gotovo pa je (in jaz sem to javno povedal), da v tem primeru ne bo ostal ravnatelj dlje kot eno sezono; namreč natanko tako dolgo, dokler si jaz ne izpopolnim svojega gledališkega znanja.«

Dne 21. maja 1908 je Cankar že predaval v Trstu. Isti datum nosi njegova prošnja na razpis, prispela pa je Dramatičnemu društvu 23. maja, zadnji dan roka. Bržčas jo je oddal Kristan, katerega prošnja nosi ista datuma. Govekarjeva prošnja nosi datum 22. maja, prispela 23. maja.

Cankarjeva prošnja je napisana na prvi strani pole kanclijskega papirja tedanjega formata. Naslova nima, temveč začenja:

Podpisanec

prosi z ozirom na razpis odbora Dramatičnega društva v Ljubljani z dne 8. maja 1908 za službo ravnatelja slovenskega gledališča v Ljubljani

ter utemeljuje svojo prošnjo z naslednjimi razlogi:

1. je Slovenec in pisatelj;
2. je napisal četvero izvirnih dram, ki so se vse uprizorile z uspehom v Ljubljani in na drugih slovenskih odrih ter dvoje njih tudi v Zagrebu, oziroma v Pragi;
3. se je imel ob svojem dolgoletnem bivanju na Dunaju priliko seznaniti z moderno dramatiko ter dramatiško tehniko, v Ljubljani pa z gledališko tehniko, ko je vodil izkušnje za dramo »Kralj na Betajnovi« in za farso »Pohujšanje v dolini šentflorjanski«.

V Ljubljani, dné 21. maja 1908.

Ivan Cankar s. r.
pisatelj

časno: Ljubljana
Cesta na južno železnico 26.

Ker bo za našo gledališko zgodovino kakor tudi za oznako posameznih tekmovalcev pomembno, kakšne so bile prošnje vseh treh mož, ki so si pri tem razpisu stali nasproti, naj objavim tudi ostali dve prošnji (koga je Cankar še nagovarjal, da vloži prošnjo, dozdej ni znano).

Prošnja Etbina Kristana obsega eno in pol strani na poli kot Cankarjeva in se glasi:

«Slavni odbor »Dramatičnega društva« v Ljubljani.

Z ozirom na razpis z dne 8. t. m., ki je bil objavljen v ljubljanskih časnikih, prosim za službo gledališkega ravnatelja in opravičujem svojo prošnjo tako:

1. Sem Slovenec.
2. Sem pisatelj; izmed dramskih del, ki sem jih spisal, je bila »Volja« natisnjena v »Ljublj. Zvonu«, »Ljubislava« se je igrala na

odru slov, gledališča v Ljubljani, »Katona Vrankoviča« je sprejela »Matica Slovenska« za natis.

3. Pečal sem se mnogo z dramsko literaturo in z literaturo o drami in gledališču. Z odrom sem se seznanil začetkom devetdesetih let kot gledališki poročevalec časopisa »Agr. Tagblatt« v Zagrebu, kjer sem bil, zlasti v dobi intendance gospoda Miletiča često pri skušnjah. Tudi kot odbornik »Dramatičnega društva« sem se lani udeleževal skušenj ter mi je znan tehniški aparat gledališča. Poučeval sem // tekem lanske sezone tudi na dramatični šoli.

Zavedam se torej, da bi lahko vseskozi dobro opravljaj službo gledališkega ravnatelja.

V Ljubljani, 21. majnika 1908.

Etbin Kristan s r.

Prošnja Frana Govekarja obsega tri strani na poli kot ostali dve in se glasi:

Slavni odbor »Dramatičnega društva«

v Ljubljani.

Podpisane si usoja prositi za razpisano mesto ravnatelja slovenskega gledališča v Ljubljani.

Slovenec sem in delaven pristaš slovenske narodno-napredne stranke. Urednik sem »Slovana« že 6. leto in »Našega lista« od septembra 1907.

Pisatelj sem: leposlovec, dramatik in kritik. Pisal sem in pišem že od svojega 17. leta v »Ljubljanski Zvon«, »Slovana«, »Slovenski narod«, »Zvonček«, hrvatsko »Mladost«, hrvatski »Život« in hrvatsko »Prosvjeto«, v hrvatski »Obzor«, v češko »Politik-Union« in v češke »Narodní Listý«.

O mojih literarnih delih govoré literarne zgodovine: slovenske, češke, hrvatske in nemške. Sklicujem se le na Ottov »Slovník naučný« in na Karáskovo nemško liter. zgodovino.

Dramatik sem: spisal sem in so izšle v tisku moje doslej naj-uspešnejše slovenske narodne igre: »Rokovnjači« (že v dveh izdajah), »Deseti brat« (izide // v kratkem v drugi izdaji), »Legionarji« in satirična drama »Martin Krpan«. Moje igre so se igrale že nešteto-krat po vseh slovenskih deželah in celó v najpozabljenejših vaseh z največjim navdušenjem.

Prevel sem in v tisku izdal že več tujih slovanskih in nemških iger ter sem 4. leto urednik Gabrščkovega zbornika dramskih del »Talija«.

Bil sem več let gledališki in koncertni kritik »Slovenskega Naroda« ter sodelavec Grbičevega »Slovenskega glasbenika«.

Kot **gledališki tajnik** in **dramaturg** sem deloval pri slovenskem gledališču skoraj šest let ter sem se udeležil nad 1000 opernih, operetnih in dramskih izkušenj, a ne le kot poslušalec, nego tudi aktivno. Nadziral sem na odru vsaj 500 predstav ter nešteto-krat vodil sam ves tehnični personal.

Bil sem poltretje leto **intendant** ter sem uprizarjal največje in tudi gmotno najuspešnejše operne, operetne in dramske novitete.

Poznam docela gledališke razmere pri Hrvatih in Čehih ter poznam iz avtopsije odre v Zagrebu, Belemgradu, Plzni, in v Pragi.

Kot dramaturg in intendant sem spoznal // vse najznamenitejše operne in dramske šole v Pragi sem **opetovano angažiral** gledališko osobje v Pragi, v Brnu in na Dunaju. Si dopisujem in živim deloma v prijateljskih stikih z mnogimi slovanskimi dramatikami in dramaturgi (ravnatelj Šubert, pl. Miletič, Rista Odavič, Srg. Tučić, dr. Štolba i. dr.)

Končno še dostavljam, da se od najmlajših let teoretsko in praktično bavim s **petjem in glasbo**.

Moje stremljenje v službi ravnatelja bode predvsem vzgojiti čim največ **domaćega** gledališkega osobja in gojiti **čisto slovensko** govoric; repertoar bom sestavljal vedno s posebnim ozirom na slovenski **narodni** značaj zavoda, uvaževaje vedno **ljudstvo in inteligenco**, narodni vzgojevalni in zabavni namen gledališča. Vsekdar pa mi bode prva skrb, da vzdržujem v **financah ravnotežje** ter da ne prekoračim nikdar mej **proračuna**. V to svrho hočem razširiti delovanje našega gledališča tudi na deželo in na sosednje slovenske kraje, da tako docela opravičim ime našega zavoda, ki bodi **narodno deželno slovensko** gledališče.

Na podlagi teh razlogov prosim razpisane službe, ki jo bom vršil vsekdar z največjo vestnostjo, srčnim veseljem in neumorno točnostjo.

V Ljubljani, dne 22. maja 1908.

F. Govekar s. r.

Te tri prošnje so ležale pred odborniki »Dramatičnega društva«, ki so se polnoštevilno zbrali na seji dne 25. maja 1908 (razen Govekarja in Kristana). Na predlog predsednika dr. Bleiweisa so sklenili, da stavijo terno, najsi je samo troje prosilcev. Glede klasifikacije pa se je razvila debata, ki jo posnemam v naslednjem po zapisniku:

»G. predsednik je mnenja, da treba v prvi vrsti misliti na moža, ki ima že gledališko prakso, ki je gledališče že kdaj samostojno vodil. In to ima izmed prosilcev edinele g. Govekar, ki ima vrhu tega še mnogo pomembnih osebnih stik s Prago, z Zagrebom, z dramatičnimi in opernimi šolami itd., tako da mu je poleg drugih zmožnosti, ki jih sam poudarja v svojej prošnji in ki jih je pokazal v dobi, ko je samostojno vodil slov. gledališče, na dobro šteti še razsežno stiko z osebami, ki so pomembne v gledaliških ozirih. Ostala kompetenta pa nimata niti gled. prakse niti sličnih stik. Zato predlaga sledeči terno: Primo loco g. Fr. Govekar, secundo g. Kristan, tertio g. Cankar. — G. Kristan je že deloval pri slov. gledališču, g. Cankar pa je edinole enkrat vodil skušnjo za svojo dramo. Ne da bi jima kratil umetniškega ugleda, mora vendar trditi, da je g. Govekar v primeri z njima v gledaliških ozirih in že označenih vzrokov boljše kvalificiran.

G. notar Hudovernik se strinja s predlogom g. predsednika, da se g. Govekarja predlaga na prvem mestu, vendar pa meni, da treba občinski svet opozoriti na to, da naj za slučaj, da bode ravnatelj imenovan

Molière: Šola za žene. Scena in režija: inž. arh. Bojan Stupica. E. Krajljeva (Georgetta), A. Levarjeva (Agneza), E. Gregorin (Arnolphe), I. Cesar (Alain).

g. Govekar, vso stvar urediti tako, da se ne bode moglo govoriti o sinekurah.

Gg. Lenček in Jančigaj menita, da je ta pripomba odveč, ker sega predaleč v območje obč. sveta, g. Hudovernik pa vztraja pri svoji zahtevi, da je to njegovo pripomnjo zabeležiti.

Na željo g. Megliča karakterizuje g. Kobal posamezne prosilce. G. Cankar je priznan umetnik — literat, vendar pa mu je odrekati zmožnost vodstva slov. gledališča. Kajti poleg literarnih zmožnosti treba pri slov. gledališču tudi denarnega špekulacijskega duha in trezne, čisto nič umetniške preudarnosti. G. Kristan je ugleden pisatelj in resnejši, gotovo usposobljen voditi slov. gledališče. Priznati pa treba, da zaostaja za g. Govekarjem glede kvalifikacije v toliko, da je g. Govekar slov. gledališče že samostojno vodil in da ima stikov z vsemi zadevnimi zavodi in osebami. Dasi je torej g. Govekar med temi tremi prosilci najbolj kvalificiran, svari g. Kobal vendarle pred tem, da bi se g. Govekarja imenovalo gled. ravnatelj, ker se je bati velikanskega vrišča proti g. Govekarju, ne samo od strani S. L. S., marveč tudi iz raznih umetniških in literarnih krogov, pri katerih g. Govekar ni prav nič dobro zapisan. Opozarja na dejstvo, da je moral g. Govekar že ponovno od slov. gledališča, ki je imel z njim pred leti celo neke afere in da vendar ne gre, da bi se intronizovalo gospoda, ki je lansko leto s pavkami in trompetami bil iz slov. gledališča izhujen. — Edino primerno bi bilo, da bi se služba ravnatelja bila ponudila g. Borštniku v Zagrebu. Ker pa vidi, da je oh sedanji konstelaciji skoro dognano, da dobi ravnateljsko mesto g. Govekar, naznanja, da se vzdrži vsakega zadevnega glasovanja.

G. Rozman brani g. Govekarja in govori o nekem klikarstvu, ki je nekaj rogovililo proti g. Govekarju, poudarja ponovno, da je edinole g. Govekar tudi praktično in finančno usposobljen, dočim ostalima kompetentoma manjka ta sposobnostni moment.

Ko sta v debato posegla še gg. Milavec in Dimnik, predlaga g. predsednik, da se sl. občinskemu svetu ljubljanskemu stavi sledeči terno predlog: Na mesto slov. gled. ravnatelja se predlagajo: na prvem mestu g. Franc Govekar, na drugem g. Etbín Kristan in na tretjem g. Ivan Cankar, G. notar Hudovernik ponovi svojo že zgoraj omenjeno opombo glede g. Govekarja. Predlog g. predsednika se sprejme.«

31. maja je bil rezultat razpisa predložen mestnemu magistratu s prošnjo, da občinski svet dovoli Govekarju 9-mesečni dopust, »ako se sprijazni z njegovim imenovanjem«. Hribar je spis odstopil načelniku personalnega in pravnega odseka drju Majaronu v posvetovanje in poročanje z dostavkom, naj priporoči občinskemu svetu, da pritrdi predlogu društva — to pa tem bolj, »ker si mestna občina v slučajih, da se imenuje komisarja Govekarja gledališkim ravnateljem, prihrani njegove dosedanje prejemke in sicer K 2800.— plače, K 500.— dejalnostne doklade in K 200.— zapisnikarske remuneracije, skupaj tedaj K 3500.—«

Občinski svet se je na tajni seji 5. junija 1908 »sprijaznil« z imenovanjem Govekarja za gledališkega ravnatelja. Kristan in Cankar sta bila o tem obveščena z enakimi dopisoma dne 9. junija, »da je občinski svet deželnega stolnega mesta Ljubljana v svojej tajnej seji dne 5. junija t. l. službo ravnatelja slov. gledališča v Ljubljani oddal drugemu prosilcu«. Ker Kristana ni bilo doma, je Cankar potrdil prejem dopisa tudi zanj.

Cankarjevo pričevanje o tem, da je bilo mesto ravnateljevo vnaprej določeno za Govekarja, dokazuje ves postopek pred razpisom in po njem. Brzine za rešitev ni narekoval samo čas, temveč tudi odločni Hribarjev poseg za rešitev tega vprašanja. Naj nas ne moti pri tem Hribarjeva opazka o Govekarju, niti njegov izpreminjevalni predlog za narodnostni pogoj bodočega ravnatelja. Nedvomno je Hribar natančno preučil vprašanje na podlagi Govekarjevih sugestij, ki mu daje še pozneje v svojih »Spominih« vse priznanje. Politični položaj pa je bil tak, da so bili za Hribarjevo zamisel kaj hitro pridobljeni občinski svetovalci, ki so skoraj strnjeno glasovali za predlog in Govekarja. Govekarjeva opazka v prošnji, da je »delaven pristaš slovenske narodno-napredne stranke,« je bila potemtakem skorajda povsem odveč. Saj za oceno ostalih dveh tekmovalcev, ki sta bila pristaša delavske socialno-demokratske stranke, njiu strankarska pripadnost ni bila odločilna. Nedvomno pa se razmotrivanja Govekarjeve prošnje natanko strinjajo s Hribarjevimi pogoji gledališkega ravnatelja in z ostalimi željami občinskega sveta glede bodočega ravnatelja in njegovega delovanja. Njegove vnaprejšnje obveznosti, ki jih je obljubil izpolnjevati, so v skladu s pogoji in željami tedanjega občinskega sveta, kot predstavnika malomeščanske Ljubljane tistega časa.

Vrišča, ki ga je napovedoval Kobal, ni bilo. Noben slovenski list ni poročal o rezultatu tajne seje občinskega sveta razen uradne »Laibacher Zeitung« in malo pozneje kamniškega »Našega lista«, ki ga je urejeval Govekar. Govekar je prevzel svojo mesto že 6. junija, »Narod« je 12. junija poročal, da je novi ravnatelj tega dne odpotoval na Dunaj, v češka mesta in Berlin zaradi angažiranja novih članov.

In Cankar? Ali je v resnici vložil svojo prošnjo samo pro forma in s tem dejansko omogočil terno? Ali naj vzamemo vse to dogajanje kot zadnje dejanje njegove borbe za prepoved gledališča? Njegova polemika z Govekarjem iz leta 1906, ki je po svoji silovitosti preseгла vse navadne oblike literarnih spopadov v svetu in posebej v Slovencih, je pač nekam čudno izzvenela, ako je našla tak zaključek. Morda pa je njegova prošnja za mesto ravnatelja pomenila le nepomembno epizodo v njegovem življenju. Vsekakor Cankar od tega časa dalje javno ni več posegal ne v gledališke polemike, ne v gledališko kritiko. In njegova napoved Štefki se ni nikoli uresničila. Za mesto v gledališču se ni nikoli več potegoval. Prišle so pač nove misli, nove skrbi. Slovenskemu gledališču pa so zrastle novi sovražniki v novih bojih, ki se jih Cankar ni več aktivno udeleževal.

(Gradivo za vprašanje nastavitve ravnatelja slov. drž. gledališča v Ljubljani sem našel v ljubljanskem mestnem arhivu v tako imenovani »županovi registraturi«, ko sem iskal neki drug spis. Aktu je bil priložen original zapisnika odbora seje »Dramatičnega društva« z dne 25. maja 1908. Objava naj služi kot prispevek za razjasnitev tedanjih slovenskih gledaliških razmer iz prvega primera v slovenski zgodovini, ko je bilo mesto ravnatelja očitno razpisano.)

Molière: Šola za žene. Scena in režija inž. arh. Bojan Stupica. A. Levarjeva (Agnesa), E. Gregorin (Arnolphe).

GOSTOVANJE LJUBLJANSKE DRAME V ZAGREBU, KOPRU IN BEOGRADU

Prvič po osvoboditvi je naša Drama gostovala 3., 4., 5. in 6. maja v Zagrebu, 21., 22. in 23. maja v Kopru in 1., 2. in 3. julija v Beogradu.

Ta gostovanja niso samo afirmirala visoke umetniške stopnje naše gledališke umetnosti, bila so tudi manifestacija ozke povezanosti bratskih narodov. V Zagrebu so bile uprizorjene tri predstave: I. Cankar: »Hlapci«, Gribojedov: »Gorje pametnemu« in dr. B. Kreft: »Krajnski komedijanti«. Člane Drame so na kolodvoru sprejeli predstavniki oblasti in člani zagrebškega gledališča. V njihovem spremstvu je bil ogled etnografskega muzeja. Zastopstvo članov Drame je sprejel minister prosvete NRH, mestni gradski narodni odbor pa je sprejel v svojih prostorih vse člane Drame. Pri zadnji predstavi je upravnik zagrebškega gledališča pozdravil goste. Zahvalil se je upravniku SNG tov. Jušu Kozaku in izrazil željo in upanje, da se bodo pričeta gostovanja v bodoče nadaljevala. Po poslovilni predstavi je bila večerja v klubu gledaliških igralcev.

Prvič v zgodovini je SNG gostovalo v Kopru s predstavami: »Krajnski komedijanti«, »Gorje pametnemu« in »Lacko in Krefti«. Na poslovilni večerji je govoril predsednik istrskega okrožnega odbora tov. Marion in upravnik SNG tov. Juš Kozak. Prisoten je bil tudi predsednik prezidija LRS tov. Josip Vidmar.

Po prihodu ljubljanske Drame v Beograd so člani beograjskega gledališča priredili lep sprejem v svojih klubskih prostorih. Minister prosvete LR Srbije in minister za kulturo pri zvezni vladi sta sprejela zastopnike ljubljanske Drame in sindikata. Mestni odbor pa je organiziral v hotelu Majestic svečan banket. Na Avali je pri počastitvi na grobu Neznane vojaka pozdravil člane Drame minister prosvete LR Srbije. Za ljubljansko Dramo je govoril tov. dr. Kreft. Na odru je pozdravil goste direktor beograjske Drame tov. Djoković in izročil v znak priznanja srebrn lovorjev venec. Zahvalil se mu je direktor ljubljanske Drame tov. Slavko Jan in povabil beograjsko Narodno pozorišče na gostovanje v Ljubljano.

Da bi seznanili tudi naše občinstvo z velikim uspehom teh gostovanj, prinašamo izvlečke iz gledaliških kritik.

GOSTOVANJE LJUBLJANSKE DRAME V ZAGREBSKEM NARODNEM KAZALISTU

Republika god. V. br. 6.

Slovensko Narodno gledališče nam je pokazalo predstave, kakršnih že davno nismo videli v zagrebškem gledališču... Interpretacija ljubljanskega dramskega ansambla je bila prav zato vzorna, ker so vsi detajli dramskega dela, psihološki in lirični elementi vseh likov služili oživotvorenju osnovne ideje v drami. Zasluga režiserja Slavka Jana je prav zato tako velika, ker je znal pripraviti predstavo tako, da epizode niso ostale nikoli osamljene, temveč so bile v organski celoti kot zahteva osnovna ideja drame. Prav pri »Hlapcih« ni ta naloga lahka, ker imata prvi dve dejanji neko epsko širino v satiričnem prikazovanju miljeja in tipov. Režiserju je uspelo, da kljub temu že od prvega dejanja dalje koncentriira interes gledalcev na Jermana, čeprav postaja ta vidno središče drame šele od tretjega dejanja dalje. In to z veliko nemo sceno v prvem dejanju, v kateri župnik hitro stopi k Jermanu, da bi mu nekaj povedal, a se

naenkrat ustavi pred njim, ker ga on s svojim vedenjem in pogledom zaustavi in odbije. Ljudje v velikem trenutku naenkrat spoznajo, da so si sovražniki na življenje in smrt — brez besed, brez glasu, z elementarno silo. To je bil velik nepozaben prizor, ki je vdihnil dušo vsej predstavi.

Inscenacija Viktorja Molke... je v celoti iznajdljiva in adekvatna, pomagala je režiserju, da je ustvaril časovni in lokalni kolorit, ki je neobhodno potreben, da bi dobro razumeli in ocenili Cankarjevo problematiko. Režiser je bil umerjen tudi v tem: časovni in lokalni kolorit je podčrtan, ali ne v toliko, da bi značaj drame dobil nekak slučajni in izključno lokalni karakter. Prav tako je režiser ravnal z množično sceno: ničesar ni prepustil slučaju. Strog je ritem v gibanju in barvah, ko narašča število ljudi v gostilni in raste napetost do pripravljene eksplozije. V stopnjevanju tega množičnega prizora je bila pred nami kompozicija velikega obsega, točno in strogo izračunana, in prav zato je delovala kot elementarni pojav.

Stane Sever je prepričljivo ustvaril psihološko kompliciran lik učitelja Jermana. Posrečena je misel, da je svoji zunanosti dal nekaj artističnega, in to posebno v sceni, ko se prvič pojavi z županovo hčerko Anko... Stane Sever je tako do potankosti izdelal različne psihološke odnose do različnih oseb, da ni menjaval le vedenja in izraza v licu, ampak tudi glas, v skladu z odnosom do njih.

Župnika je z originalnim pojmovanjem ustvaril Milan Skrbinšek. Njegov župnik je neke vrste slovenski Savanarola, fanatik, utelešena »ecclesia militans«, nekoliko asketsko mračen in neusmiljen. Milan Skrbinšek zna sugerirati ves ogromni ekonomski in duhovni aparat sile, ki stoji za župnikom, pa vendar se ta župnik ne pretvori v abstrakten simbol. Povsem je izdiferenciran njegov odnos do »hlapcev« v Jermana.

Lik Hvastje, ki ga je ustvaril Fran Lipah, je izmed najuspelejših... On je človek, v katerem je umrlo vse, kar je človeškega. Fran Lipah je iz posttranske figure ustvaril kip perfidnosti, psihološko izdelan tip vohuna, ki uživa v lastni podlosti, lik sadista, ki je srečen, če more poniževati druge (prizor s Komarjem).

Vsaka izmed mnogih vlog — tudi manj tehtne — je bila izdelana s skrbnostjo in ljubeznijo in sleherna je doprinesla zaokroženosti predstave. Kot izredno močan talent se je pokazal v manjši vlogi Edvard Gregorin (nadučitelj); enako podrobno analizo bi zaslužile tudi stvaritve: Pavla Koviča (Komar), Ančke Levarjeve (Lojzka), Mire Danilove (Geni), Vide Juvanove (Minka), Dragice Aljačičeve (Anka) in odlično odigrana majhna vloga pijanca Maksa Bajca, v vlogi kovača Kalandra Janez Cesar itd. Vsi po vrsti so vdahnili individualnost in življenje tipom, ki so jih kreirali.

Ta izvedba je močno posredovala Cankarja in nam bo ostala v spominu kot vzor: tako se mora igrati Cankarja.

(Konec prihodnjč)

Cena Gledališkega lista din 10.—

Lastnik in izdajatelj: Uprava Slovenskega Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavnik: Juš Kozak. — Urednik: Ivan Jerman. Tiskarna Slovenskega poročevalca. — Vsi v Ljubljani.